

Pratar m ė

Šių metų kovo 11 d. (simboliška) Lietuvos akademinė bendruomenė išplatino viešą kreipimąsi į Lietuvos Respublikos Prezidentę Dalią Grybauskaitę, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką Viktorą Pranckietį, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo ir mokslo komitetą, Lietuvos Respublikos Seimo Kultūros komitetą, Seimo narius, Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką Saulių Skvernelį, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrę Jurgitą Petrauskienę, Lietuvos mokslo tarybos pirmininką Dainių Haroldą Paužą **dėl etnologijos studijų gražinimo į aukštąsias mokyklas**. Atkreiptas dėmesys (gal kas nepastebėjo?), jog 2016 m. iš studijų krypčių sąrašo buvo pašalinta Etnologijos kryptis, nors etnologijos disciplinos ir toliau dėstomos vienuolikoje Lietuvos aukštųjų mokyklų, o etnologijos doktorantūros studijas sutartinai įgyvendina keli universitetai.

Įvairiuose Lietuvos universitetuose ir mokslo institutuose dirbantys etnologai pažymi, jog Etnologijos išbraukimas iš studijų krypčių nemaloniai primena sovietinius metus, kai etnologijai nebuvo vietos daugelyje aukštųjų mokyklų, nes nacionalinės kultūros paveldo tyrimai nebuvo vertinami ar net laikomi pavojingais. Lietuvai 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, etnologijos studijos buvo intensyviai plėtojamoms dalyje Lietuvos universitetų. Netrukus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnis paskelbė, kad „valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“, o Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo ir pagrindų įstatymas (1997) bei Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas (1999) šią paramą įteisino.

Žurnalo skaitytojus skubu nuraminti – ir kol vyksta susirašinėjimas su atsakingomis Lietuvos institucijomis bei vieša diskusija žiniasklaidoje dėl Etnologijos gražinimo į studijų krypčių sąrašą, ir ateityje – „Res humanitariae“ publikuos tiek Lietuvos, tiek ir užsienio etnologų mokslinius darbus.

Tačiau pradėti šį numerį siūlau ne nuo etnologinių, o nuo kalbotyrimų straipsnių. Pirmasis jų, viliamės, sulauks ypatingo filologų (ypač leksikografų, leksikologų) dėmesio. Mat jauna mokslininkė Arina Ivanickaja savo straipsnyje „XVIII a. kuršininkų kalbos žodžių rankraštinis registras“ pristato pirmąjį iki šiol žinomą rašytinį Kuršių nerijos kuršininkų kalbos paminklą. Tiksliau – lotyniškais rašmenimis parengtą jo rankraštį, saugomą Rusijos mokslų akademijos archyvo Sankt Peterburgo filiale. Nors jis kalbininkams žinomas jau iš Dainos Zemzarės ir kitų publikacijų, tačiau niekada nebuvo publikuotas kaip šaltinis. Šiame žurnalo numeryje tai ir padaryta, o jau minėtame A. Ivanickajos straipsnyje šis šaltinis pristatomas išsamiau iš pačios kuršininkų kalbos raidos perspektyvos.

Kitas numerio straipsnis – Liene Markus-Narvilos „Pasenusi leksika J. Langijo žodyne (1685): pinigų vienetų pavadinimai“ – tai pat turėtų sudominti leksikografus, leksikologus (o gal ir numizmatikus). Filologė iš Latvijos analizuoja vos vienuolika leksemų (*ārtaugs, dālderis, diķis, eīduks, grosis, kauss, mārka, skatīks, šķiliņģis, vērđiņģs, zelta gabals*), kurios žinomos iš J. Langijo ir kitų XVII–XIX a. žodynų ir šiandien, deja, jau nebevertojamos. Šios leksemos, be žodynų, dar žinomos tik iš folklorinės medžiagos ir frazeologijos.

Pirmiesiems dviem straipsniams artima ir Dainiaus Elerto publikacija – „Langelis į praeities žvejo pasaulį: 1792 m. lietuviškų žvejojimo terminų žodynėlis“. Straipsnyje pristatomas lietuviškų žvejojimo terminų žodynėlis, esantis 1792 m. vokiškų žvejojimo taisyklių priedo tekste. Aptariama šio šaltinio sukūrimo, autorystės, istorinio konteksto problematika. Nagrinėjamas iki šiol baltų kalbotyriminkų netyrinėto žodynėlio sąvokų aprašo etnografinis turinys. Autorius įsitikinęs, kad šio Prūsijos lietuvių kalbos šaltinio įvedimas į platesnę mokslinę apyvertą galėtų paskatinti tolesnius 1792 m. žvejojimo taisyklių tyrimus ir atkreipti dėmesį į lituanistiką kituose vokiškuose Prūsijos teisės aktuose.

Vladimiro I. Kulakovo (*Владимир И. Кулаков*) straipsnis rusų kalba *Куршские фибулы предорденского времени в ареале пруссов* nukelia į mūsų eros X–XI a. Būtent šiuo laikotarpiu, o ne XII a., kaip buvo manyta iki šiol, straipsnio autoriaus nuomone, prasideda intensyvūs prūsų ir kuršių kontaktai. Tokią hipotezę mokslininkui leidžia suformuluoti prūsų žemėse rastos kuršiškos sagės.

Tomas Kiauka tęsia vydūnistikos straipsnių ciklą¹ („Vydūnas, Rytai ir krikščionybė: pastabos apie Vydūno religinės tapatybės formavimosi bei raiškos ypatumus“). Šioje publikacijoje kritiškai diskutuojama ir analizuojama vydūnistikoje įsivyravusi samprata, kurią išpopuliarino produktyviausias Vydūno tyrinėtojas Vacys Bagdonavičius, kad Vydūnas buvęs neovedantizmo atstovas. T. Kiauka, analizuodamas V. Bagdonavičiaus metodologines prieigas bei remdamasis hermeneutiniu žvilgsniu į Vydūno religinės raiškos fenomeną, parodo (įrodo), kad Vydūno religinės tapatybės formavimuisi didžiausią įtaką padarė tuo metu Vokietijoje dominavusios liberaliosios protestantiškos teologijos ir vietinės konservatyvios surinkimininkų tradicijos sandūra ir jų tarpusavio įtampa, pastūmėjusi Vydūną į universalistinį, konfesiškai neutralų ir sinkretišką domėjimąsi religijomis.

Jaunas, darbštus ir talentingas ukrainiečių filologas Igoris Koroliovas taip pat ne pirmą kartą publikuoja savo straipsnius žurnale „Res humanitariae“². Šis jo straipsnis (*National cooperative communicative behavior: epistemes, meta-language, tools*) skirtas tautinės (nacionalinės) kooperacinės komunikacinės elgsenos sampratai, kuri autoriaus suvokiama kaip kooperacinė (nekonfliktinė) tam tikro etnos bendravimo normų ir tradicijų visuma; tai įprasta, besikartojanti stereotipinė elgsena, kuri gali būti charakterizuojama kaip taikanti tiek standartines, tiek specifines (ne)verbalines priemones ir kurioje komunikantai vienodai supranta vienas kito komunikacinius tikslus arba tarpusavio komunikacinius vaidmenis ir tarp jų užsimezga partnerystės santykiai. Kaip ir ankstesnėje publikacijoje (žr. išnašą), analizuojant ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių tautinės (nacionalinės) kooperacinės komunikacinės elgsenos ypatumus, tyrime taikomas antropometrinis metodas, suteikiantis informacijos apie kalbą ir kalbėjimą iš pateiktų klausimų ir užduočių skirtingų komunikacinių kultūrų atstovams.

Mūsų žurnale debiutuojanči mokslininkė Valentina Snicar (*Валентина Сницар*) savo straipsnyje *Концепт LAW / ЗАКОН в английской и украинской лингвокультурах* taip pat lygina dviejų kalbų (ukrainiečių

¹ Žr. Tomas Kiauka. Savas – svetimas Vydūnas: šiuolaikinės recepcijos ypatumai kultūrinės atminties kontekste. *Res humanitariae*, t. XIX. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2016, 97–119.

² Žr. Игорь Королёв. Стереотипные представления украинцев, русских и литовцев о кооперативном коммуникативном поведении (по результатам эмпирического исследования). *Res humanitariae*, t. XIX. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2016, 143–171.

ir anglų) lingvistinius, kultūrinius segmentus, istoriškai turėjusius įtakos šiuolaikinės juridinės leksikos susiformavimui.

Kiti du straipsniai, kaip ir buvo minėta, skirti etnologinei problematikai. Vladimiras Galaičiukas (*Володымыр Галайчук*) publikacijoje *Вихрь в демонологических представлениях украинцев* gilinasi į tradicinių vaizdinių, susijusių su viesulu, raidą: analizuojami viesulo pavadinimai (įvardijimai), viesulo kilmės priežastys, apsisaugojimo nuo viesulo būdai tradiciniėje ukrainiečių kultūroje. Romanas Radovičius (*Роман Радовыч*) pateikia mums tyrimą (*Полеский стол: конструктивные и функциональные особенности, эволюционные процессы (к вопросу о появлении стола в жилище Полесья)*), kuriame aptaria, pasirodo, ne taip ir seno mūsų kaimynų (taip pat ir mūsų) kultūroje baldo – stalo funkcines ir konstrukcines ypatybes, šio baldo atsiradimo Polesės regione aplinkybes. Išvada daugeliui gali pasirodyti netikėta – stalas valgymo reikmėms skirtu baldu tapo palyginti neseniai. Pirminė jo paskirtis – sakralinė.

Prie mokslinių publikacijų priskirtinas Rolando Kregždžio recenzinis straipsnis, skirtas Dariaus Barono ir Stepheno C. Rowello monografijai *The Conversion of Lithuania: from Pagan Barbarians to Late Medieval Christians* (resp. „Lietuvos virsmas: pagonys barbarai tampa vėlyvųjų viduramžių krikščionimis“) įvertinti. Recenzentas atkreipia dėmesį, jog knygos autorių kažkodėl yra ignoruojami fundamentalūs lietuvių (taip pat ir kitų baltų tautų) etnomitologiniai tyrimai, pavyzdžiui, Jono Balio, Pėterio Šmito, Haraldo Biezaiso, Pranės Dundulienės, Angelės Vyšniauskaitės, Irenos Reginos Merkienės, Rimanto Balsio, Liberto Klimkos, Nijolės Laurinkienės, Václavo Blažeko ir kt., o fundamentinis Wilhelmo Mannhardto veikalas *Letto-Preussische Götterlehre* (1936) paminėtas tik fragmentiškai. Skaitytojams pateikiams griežtas verdiktas: „Recenzuotos knygos kvintescencija autorių modeliuota atskiros konfesinės grupės – krikščionių darniam kultūriniam integralumui pabrėžti, eliminuojant senosios lietuvių religijos svarbą šios tautos identiteto formacijai. Todėl veikalas galėtų būti priskirtas scholastinėmis idėjomis grindžiamiems, Bažnyčiai populiarinti skirtiems leidiniams, o ne mokslo monografijoms, kurių pagrindinis skiriamasis požymis – novatoriškų universaliųjų analitinių apibrėžčių identifikavimas.“

Be jau minėtos, šiame žurnalo numeryje rasime ir dar dvi naujų knygų recenzijas bei vieną anotaciją. Danutė Petrauskaitė savojoje („Žvilgsnis į

Regimanto Gudelio knygą „Nuo dainų dienos iki tautos šventės“) supažindina skaitytojus su Regimanto Gudelio monografija „Nuo dainų dienos iki tautos šventės“. Pažymima, jog tai knyga, kokios dar lietuvių muzikos istorijoje nebuvo ir nežinia, ar kada greitai bus. Ji, pasak D. Petrauskaitės, gali būti naudojama kaip vadovėlis pedagogams bei studentams ir kaip metodinė medžiaga švenčių organizatoriams. Recenzentės siūloma net pagalvoti apie šios knygos adaptavimą kitataučiams bei vertimą į anglų kalbą. Taip užsieniečiai galėtų pažvelgti į mūsų šalies istoriją ir kultūrą per chorinio meno raidą. Tai būtų puiki dovana ir po visą pasaulį išsiblaškiusiems lietuviams bei jų palikuonims, jau nekalbantiems savo tėvų kalba, Lietuvos valstybingumo (1918) ar pirmosios Dainų šventės (1924) šimtmečio minėjimo proga.

Dalia Pakalniškienė aptaria Klaipėdos universiteto mokslininkės Jūratės Lubienės 2016 m. pavasarį pristatytą monografiją „Lietuvių kalbos mikonimai: nominacija ir motyvacija“. Įvertinusi daugelį atlikto tyrimo parametrų (empirika, metodologija, nominacijos teorija ir kt.), recenzijos autorė konstatuoja, kad šia monografija Jūratė Lubienė padėjo lietuviškosios etnomikologijos pamatus: „Skaidrus, itin preciziškas tyrimas stoja į lygią gretą su kitų šalių etnomikologų, etnolingvistų darbais ir neabejotinai pateks į pasaulinę akademinę apyvartą.“

Recenzijų ir anotacijų skiltis baigiama trumpa pažintimi su naujausiu etnomuzikologės Austės Nakienės darbu (Austė Nakienė. Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos. Lietuvių muzikos kaita XX–XXI amžiuje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016). Šioje etnomuzikologinėje knygoje apžvelgiama lietuvių muzikos kaita nuo XX a. pradžios, kai Lietuvos kaimuose dar tebegyvavo ir buvo iš kartos į kartą perduodamos polifoninės giesmės sutartinės, iki XXI a. pradžios, kai sutartinės ėmė puoselėti miestiečių bendruomenė, jos tapo nebe paveldimos, o išmokstamos.

Viliamės, kad netolimoje ateityje rasis ir platesnių bei išsamesnių šios monografijos vertinimų.

„Kronikos“ rubrikoje – vos vienas rašinys. Etnomuzikologė Gaila Kirdienė dalijasi įspūdžiais apie etnoinstrumentologines temas Europos etnomuzikologų ir Felixui Hoerburgeriui skirtose konferencijose.